

שולח שורשים

יוסי עוזר; "סילן טהור"; ספרית פועלים; תשמ"ב.

שירה טובה יש בה ניקה ממקורות רבים, ומגמת חידוש מתוך התבססות על מורשת עבר. יוסי עוזר, בספרו הראשון והראשון, מניח יסודות מעמיקים לשירה חיה ומיוחדת, היונקת ממקורותיה המיוחדים. לא בשל מאבק אידיאולוגי היא יונקת, או מתוך התקששות חינוך במורשת אבות, אלא בחיפוש מעמיק, מתמיד וכן אחר המקורות.

השיר "שונים", הפותח את הקובץ, הוא כעין הצהרת-כוונות, כך נדמה, המקדימה את החיפוש עצמו. וכך פותח הוא: "... אתה מחפש את/ היותך. שונים ממך — / לאבן אין ספק, לפרח אין במעשיהם/ גם לא לחיית הבית שאני מכיר". פותח בהכחנה ברורה בין האדם, כמי שמחפש מהותו ותר אחר שורשיו, תוך ספקנות ואי-הסתפקות בידיעותיו, ובין האבן או הפרח, ומקישים בשורות אלה דבריו של ר' נחמן מברצלב, על ההבדל בין האבן, העץ והאדם, ועל מידת הזהירות שצריך אדם לנקוט בעצבותם ובעצלותם של אלה. והשיר סוגר במילים: "אתה שובר במילה/ לראות היכן אתה מתאחה, / חופר קיום" (עמ' 11).

בהתאם להצהרת כוונות זו ממשיך הספר כולו, מתחיל, כשיר "זנגולה" (עמ' 12) בבדיקת המשפחה, תוך הבאת מרירות מוסווית: "סכא... הוא דובר ערבית מצויינת ביהודית מתרפקת/ כינונו עצב עצב, ככור ההיותך מצר". ואל כור ההיתוך, מספר הוא, על המשפחה, והיו "דורכים על העפר אותו נישנו/ מרפסים בעפר, / כמהים לנבוט/ "שמונה עשרה" מבצר פרץ/ גלבוץ גדולה, "בחלום שהינחה אותנו לכאן/ נהגתם כבגדון:/ לקצוץ את העץ משורשיו/ ולבשק ממנו שיעשה פרי?!" ("לבנים של חלום", עמ' 19), וכן — "גם מתחת לעפר, הורע רגיש לאור, אני מאמין — / מתחת לחול אנחנו רגישים. / ואתה מה תכסה פניך? / — כמו חום להבות המקדש/ מכאיבים מעבר לאלפי שנים!" (שם).

יחד עם מרירות זו, באה בניה, האידיליה "במושב ברק" (עמ' 22) מביאה את סיפורה של הבנייה, בעמק זרעאל, וגם את סיפור חייהם של הבונים, החיים "בין החלום לבין קליפתו". אחד, גימ'י, "ייפצע מכדורי הסורים", אחרים, "לאחר השחרור מסיירת צנחנים" יירדו לניו-יורק, ויהפכו "צעירים עבריים חדשים וגאים/ אדם כבואנו ויהודים מתחת לשטיח". אבל בכל זאת, מסיים השיר המיוחד הזה, ככל זאת גדלה לה מלכת הכיתה, היא מיכל ירוקת העיין מכיתה ב', ו"בעיניה השותקות יחבא איוה עופר קטן", הוא העופר שחיפשו עבורה הבחורים בילדותה. הוא אולי משהו ממימוש החלום, והיא, מיכל, הינה זו שלמרות המוות, הירידה וליקוי המאורות בין הצעירים, מצליחה לגדול לה בעמק זרעאל, ואף ללדת תינוקת חומת-עיניים. בהמשך הספר מביא יוסי עוזר רכיבים משלו למלאכת העמקת השורשים, בארץ זו, שחולתיה נודדים. בשיר "תשובה" (עמ' 54) הוא אומר: "בית ישראל באין רוח, / באין רוח בית ישראל, / ישפל הנס המתנוסס". ואחר כך, בשיר "פרודת אהבתם", מוסיף הוא כי "לו סימני הדם לא נימחים/ לאחר הסרת התפילים ההדוק, מרוב אהבה. שולח שורשים אל מקורות/ אפסע מוריד ראש... / הנה גיד יהודי". ונדמה כי בכך מוטר יוסי עוזר את תמצית אמונתו. יש לשלב אמונה בעבודת-כפיים, טוען הוא, ומוסיף לטעון זאת, בשיר המופלא "לפעמים רוצה" (עמ' 58): "לפעמים רוצה לתפוס/ את היד/ ולהניח בתוכה/ חופן וורוד של זמן/ שלכדת/ ולפרוט בו בעשרים/ אצבעות. // הזמן ביד/ להכין את עצמי/ אני הולך עכשיו/ ליטול ידיים". הנה — גם חיים בזמן, ומישושו כרגב עפר, באהבה, "בשדה צהוב של חייטים" (שם), וגם "ליטול ידיים", לחיות חיי אמונה עמוקה. יוסי עוזר הניח בספרו זה יסודות לשירה מעמיקה, המערבת חזון-עמל בחזון-אמונה. אין שירתו מסתגרת בכית-מרש, או בקרב קהל מאמינים, אלא פונה אל אלה שטרם חדלו מקוות טוב לארץ הזאת, והעושים למימוש תקוותם. הקורא הזהיר, הניגש גישה דקדקנית

אל דבר-שיר, ימצא כאן עושר של ממש, אף כילעיתים יתקשה למוצאו, בשל נפתוליה של שפת השיר כאן. הוא, יוסי עוזר, "מכה בפסנתר צליל/ והאצבע מתעכבת מופלאה על הקליד/ הד ארוך עולם עובר ומחלחל". כדאי להקשיב.

אילן שיינפלד

כיצד יינצל פרי האוטופיה מפורענות?

אדם דורון: מקורות לתולדות תנועת העבודה הישראלית; הוצ' בית-ברל; תשמ"א, 1981; אות פז, ת"א; 178 עמ'.

מה שהיה בנעורינו תוכן חיים תוססים, נהפך לגבי הדור הצעיר, כאן ובעולם הגדול, לחומר לימוד אוניברסיטאי. אצלנו — אחד מסימני התקופה הליכודית-דתית וההתגוננות של תנועת העבודה הישראלית הוא שמרבים לתהות על העבר ו"בודקים במיקרוסקופים", כפי שעשו כבר בעת פירוק הפלמ"ח.

אין פלא, אפוא, כי בשנים האחרונות רבו מחקרים על מפלגות הפועלים "ההיסטוריות", והביוגרפיה על ברל כצנלסון היתה לרב-מכר. ההסתדרות הרחיבה את פעילותה ובית-ברל זכה לתשומת-לב גדולה יותר, עם זאת, מעטים פונים אל הארכיונים, דרוש אסוף תיעודי תמציתי הפתוח לכול — צורך זה בא למלא ספר-הלקט של אדם דורון: "מקורות לתולדות תנועת העבודה הישראלית".

כפי שמתבקש, מגיש המחבר שלושה סוגי מקורות: זרמים בסוציאליזם הכללי, הקלאסי; אבות הציונות הסוציאליסטית; ומסמכים של זרמי תנועת העבודה הא"ת מראשיתה ועד דתה ממכת השלטון במדינה. עיון במקורות מועיל תמיד, בייחוד בארץ, שאולי הדור הצעיר בה לא ידע את יוסף — והכוונה אינה רק ליוסף טרומפלדור, שבוטינסקי ותלמידיו "ניכסוהו לבית-ר" ואילו הוא עצמו, כפי שאנו קוראים בספר, כתב על "שחרור לאומי וסוציאלי", תיכנן "מושבות קומוניסטיות", שלל "מנצלים קפיטליסטיים" והקדים את חרושצ'וב ויובל שנים בכותבו (גם הוא ברוסית) על דרך-התפתחות "לא-קפיטליסטית".

שאלה אחרת היא, כמובן, אם דבר כזה בכלל אפשרי. אדם דורון כותב בדברי מבוא קצרים, כי "הציונות הסוציאליסטית היתה היחידה בין האוטופיות בנות המאה ה-19, שבאה לידי מימוש" — אך הוא גם מוסיף שיש לבדוק, אם אמנם התאימה את עצמה לתהליכים לאורך הדרך.

אין ספק, קומץ חברי "הפועל הצעיר" ו"פועלי ציון", אשר שנה אחר שנה הפכת-1905 ברוסיה ובוודאי בהשפעתה חיברו מצעים על ישוב א"י בדרך שיתופית — הראשונים בפשטות, האחרונים תוך "ביסוס" מארקסיסטי — מפליאים אותנו היום, כי היו פה ראשון לתנועה שעתידה לבנות את היישוב היהודי בארץ. הם חזו התפתחות שבהחלט לא התחוללה באופן "סטיכני", מאליה, כפי שמדגיש, ובצדק, המלקט, אשר יכול להסתמך על מקורות לרוב: מסמכי גידוד העבודה, מפלגות, ההסתדרות, קיבוצים, פילוגים ואיחודים, כולם הובילו — תוך כדי סתירות לרוב ובניגוד למצופה על-ידי הרבים — ל"מה שיש".

אבל אם אנו קוראים לזה אוטופיה, סימן שאיננו בטוחים בידיעת חוקי ההתפתחות, ואכן, השאלה הלאומית בכלל, והיהודית בפרט, עדיין לא נחקרה דייה. מה גם שהבעיה משתנה ומתרחבת. הגשמת האוטופיה, גורס אדם דורון, נתאפשרה הודות להתחברות הציונות עם הסוציאליזם-דמוקראטיה. וגם זה נכון: רק דורות של חלוצים שנתמנו לקונסטרוקטיביזם — "המהפכני" לדעת ברל כצנלסון — יכלו להגשימה. אבל כך היא גם נראית בסופו של דבר: מה שהתחיל כתנועת פועלים גאה, כובשת, נשאר כיום בעיני רבים רק צליל בפזמון פרסומת... בנק הפועלים.

היו זמנים! עוד בשנת 1930 קרא מצע-היסוד של מפא"י "ליטול הקניין הפרטי באוצרות הטבע ומבכשירי העבודה והעברתם לרשות הכלל; ביטול כל צורות השיעבוד החברתי, המעמדי, הגזעי, הלאומי, הדתי והמיני; השלטת עיקר העבודה הכללית על כל אדם ואדם" וגו'; ועידתה השנייה של מפא"י ב-1932 תבעה "ביטול המעמדות המפלגים את האומה". מפא"י התחייבה "לטפח בקרב ציבור הפועלים הכרה ציונית-סוציאליסטית" — אך משבאה העלייה ההמונית ממרכז-אירופה, עם עלות היטלר לשלטון, נסוגה מפא"י מכל זה והסתפקה בביסוס שלטונה על כוחה האירגוני — כבר אז, וכאשר באה העלייה העוד יותר המונית, בשלהי מלחמת העולם השנייה, ניצלה מפא"י עוד יותר את לחצה האירגוני, הפעילה ראשי חמולות, וכל השאר, וכדברי גולדה מאיר: "השניאה עצמה על המוני העם".

כבר מזמן חדלה האוטופיה לפעול. המעבידים-המנצלים פרחו, בייחוד מאז קום המדינה, בעידוד מפא"י. האופי הפועלי-חלוצי דהה, ועם הקמת המדינה בלט עוד יותר חוסר הפרספקטיבה המדינית. הקורא של ימינו בוודאי נדהם, שאין בכל המקורות האלה זכר למחשבה, על פיתרון בעיית "הקיום-יחד" עם ערביי א"י המוזכר פעם אחת.

אדם דורון גורס, בתיזה נוספת של אקדמתו, כי רבצה תהום בין תפישתו הציונית של בן-גוריון, ואפילו של טבנקין, לבין זו של הרבזיוניזם. מה הוא התהום? בן-גוריון כתב ב-1937, כי א"י משתרעת בין ים-סוף כדרום והלבנון והחרמון בצפון, ובין הים התיכון במערב ומדבר-קדם או סוריה במזרח; אבל "תמיד הבחנתי בין ארץ-ישראל ובין המדינה היהודית בארץ-ישראל". בן-גוריון וטבנקין רצו בחלק המירבי של ארץ-ישראל ה"נל", אבל "העיקרון המנחה 'הקל' על בן-גוריון להכריע בכל מקרה קונקרטי לטובת 'המדינה היהודית' על פני 'ארץ-ישראל'". בזכות תפישה מדינית זו — מסכם אדם דורון — זכינו במדינה יהודית בא", ולולא היא היינו נשארים בשנת 1948 ללא מדינה יהודית וללא 'ארץ-ישראל'".

אין ספק כי ראייה "ריאל-פוליטית" זו של בן-גוריון הצילה את המצב ב-48-1947, וצודק המחבר כי יש להצביע על גישה ריאליסטית זו בוויכוח עם מבקריה הימניים-מיסטיציסטיים של תנועת העבודה בימינו. אבל ריאליזם זה של בן-גוריון היה מוגבל מכדי שביא להסדר-שלום עם הערבים הפלשתינאים ושאר עמי ערב בעת שמחיר הפיתרון היה עדיין "זול" יותר; אדרבא, חלומה הארץ-ישראלי של ב"ג נוסח גריבאלדי ("לעולם לא לדבר על זאת, אבל תמיד לזכור זאת") גרר אותנו להחמרת הסכסוך.

בין החומר הארכיוני הרב מוגש כאן לקורא קובץ דק, אך ניתן לסמוך על מנהלי הוצאת בית-ברל כי בחרו במיטב החומר המעיד לטובת תנועת העבודה. הכרך מכיל גם קטע ממאמרו הנודע של יצחק בן-אהרן שתבע "עזו לתמורה בטרם פורענות". הקריאה הביאה, כידוע, רק להקמת מפלגת העבודה וה"מעריך" — ובוזה אולי עוד החישה את כוא הפורענות. השאלה מתבקשת: מתי סוף-סוף ומהיכן תבוא הקריאה: עזו לתמורה של ממש!

נראה שאיני יכול לסיים רשימה על ספר מסוג זה, בלי להביע את תדהמתי על הנושא הכאוב של שיבושי-דפוס. הפעם אין המגיה אשם — כי לא ייתכן שהיה כזה. אפילו המגיה הרשלני ביותר לא היה משאיר שגיאות והחלפת שורות כה רבות. פיסקות שלמות (למשל בעמודים 80, 82, 100, 110, 112 ועוד ועוד) נשתרכו ולא ניתנו לפיענוח. בעמוד 122 כתוב על ביטוח (במקום ביטול) כל פריכילגיה, כעמוד 79 מדובר ב"השפעות היסטוריות", שהן כמובן, היסטוריות, וכעמוד 136 כתוב אפילו על "החיים השיתוקיים" (צ"ל, כמובן, השיתופיים...). שגיאת דפוס כזאת, לו קרתה בשלטון סטאלין למשל, בוודאי היתה מביאה סדר, מגיה, מביא-לבית-הדפוס, עורך ומו"ל למרחבי סיביר...

איני מוסיף להעיר על כתיב בלתי-אחיד, עת איהסברת מלים לועזיות שאן להן הסבר אפילו באבן-שושן. איך תתורץ רשלנות כזאת המבטלת במידה מדיאגה ערכו של כל ספר!

יעקב זילבר